

СІНАНІМІЯ АНГЛІЦЫЗМАЎ І ГАЛІЦЫЗМАЎ У ТЭРМІНАЛОГІІ КУЛЬТУРЫ І МАСТАЦТВА

Карпечкіна Дзіна Аляксееўна

дацэнт кафедры агульнага і славянскага мовазнаўства
ўстанова адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя А. А. Куляшова”; кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Дваракоў Аляксандр Фёдаравіч

студэнт 5 курса гісторыка-філалагічнага факультэта
ўстанова адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя А. А. Куляшова”
(г. Магілёў, Беларусь)

Сінанімія, як і полісемія, лічыцца адной з самых выразных форм праяўлення сістэмных адносін у лексіцы. І ў той жа час адсутнасць сінонімаў у пэўнай галіне ведаў з’яўляецца адным з галоўных паграбаванняў да сучасных тэрміналагічных сістэм.

Некаторыя вучоныя лічаць недапушчальным праяўленне ў тэрміналогіі з’явы сінаніміі, бо для тэрмінасістэмы характэрнай выступае ўзаемаадзначная адпаведнасць паміж тэрмінам і паняццем; адзін тэрмін – адно паняцце. Іншыя ж вучоныя прызнаюць тэрміналагічную сінанімію рэальнай. Напрыклад,

В.П. Даниленка сцвярджае, што “сінанімія характэрная для пачатковых этапаў фарміравання тэрмінасістэм” [1, с. 73].

Трэба заўважыць, што ў сучасным мовазнаўстве не існуе аднастайнага разумення самога тэрміна сінанімія. Сінонімамі называюць словы, роўныя значэннем або блізкія паводле значэння. Прычым шэраг навукоўцаў лічыць сінонімамі словы ў абодвух выпадках, а іншыя адносяць да іх толькі адну з гэтых разнавіднасцей. Так, Б.М. Галавін адзначае, што “сінонімы – гэта словы з вельмі блізкім, але не аднолькавым значэннем” [2, с. 99]. Паводле А.А. Рэфармацкага, сінонімы – гэта словы, якія называюць тую самую з яву, але суадносяць яе з рознымі паняццямі і тым самым праз найменне раскрываюць розныя ўласцівасці пэўнай рэчы [3, с. 91].

Т.Г. Амірава выдзяляе чатыры падыходы ў вызначэнні сінаніміі. Па-першае, сінонімы – гэта словы з блізкім або аднолькавым значэннем, якія адрозніваюцца толькі яго адценнямі. Па-другое, сінонімы – гэта словы, якія ўзаемазамыняюцца ў кантэксце. Па-трэцяе, сінонімы – словы, якія абазначаюць тую самую рэч або тое самае паняцце. Па-чацвёртае, сінонімы – словы, блізкія значэннем або ўзаемазамыняльныя ў якім-небудзь кантэксце, і словы, што маюць агульны семантычны кампанент і адрозніваюцца толькі адным кампанентам значэння [4, с. 4].

Паводле Д.С. Лотэ, Н.А. Натансон і іншых даследчыкаў, у тэрміналогіі выдзяляюцца два класы сінонімаў: абсалютныя і адносныя. Да абсалютных можна аднесці “тэрміны, значэнне якіх супадае цалкам, а да адносных – тэрміны, значэнне якіх супадае часткова” [5, с. 24]. Паводле шырыні ўжывання тэрміны-сінонімы падзяляюцца на 2 групы: паўнапраўныя сінонімы (тэрміны з’яўляюцца ўзаемазамыняльнымі ва ўсіх выпадках) і непаўнапраўныя (адзін з тэрмінаў або абодва маюць абмежаванае выкарыстанне) [5, с. 25].

Вывучыўшы асноўныя тэарэтычныя палажэнні адносна сінаніміі, мы вылучылі наступныя разрады тэрмінаў сферы культуры і мастацтва:

1) запазычаныя намінацыі, якія маюць у беларускай мове сінонімы а) з поўным супадзеннем значэнняў; б) з частковым супадзеннем значэнняў;

2) запазычаныя намінацыі, у якіх адсутнічаюць сінонімы ў беларускай мове.

3) тэкстаў публікацый газеты “Літаратура і мастацтва” за 2015 год намі вылучана 100 іншамоўных тэрмінаў сферы культуры і мастацтва, з іх 43 – тэрміны-англіцызмы, 57 – тэрміны-галіцызмы. Аналіз фактычнага матэрыялу дазваляе канстатаваць, што 26 тэрмінаў-англіцызмаў маюць сінонімы ў беларускай мове. Гэта складае 60% ад агульнай колькасці намінацый, класіфікаваных намі як запазычаныя з англійскай мовы (*прыквел – перадагісторыя; спойлер – раскрыты змест; хіт – папулярная песня; мюзікл – музычнае прадстаўленне*). Сярод тэрмінаў гэтай групы 3 англіцызмы (11%) маюць у беларускай мове сінонімы з частковым супадзеннем значэнняў: *перформанс* (відовішчнае дзей-

ства, якое ствараецца мастаком ці групай у вызначаны час і ў вызначаным месцы) – *прадстаўленне* (як правіла, уяўляе сабой любое відовішчнае дзейства, у той час як *перформанс*, акрамя таго, што таксама абазначае відовішчнае дзейства, мае і дадатковыя адценні значэння: дзейства ствараецца мастаком ці групай у вызначаны час і ў вызначаным месцы); *прэзентацыя* (афіцыйнае прадстаўленне грамадскасці новай кнігі, часопіса, кінастужкі і г.д.) – *паказ* (абазначае любое дзейства, звязанае з разглядам чаго-небудзь, а тэрмін *прэзентацыя* абазначае менавіта афіцыйнае прадстаўленне і мае, такім чынам, больш вузкае семантычнае поле); *франтмен* (удзельнік музычнай ці творчай групы, да паводзін на сцэне, ладу жыцця якога прыкавана больш за ўсё ўвагі) – *музыка* (любы ўдзельнік музычнай ці творчай групы, без дадатковых функцый, у адрозненне ад франтмена).

У большай ступені, чым для тэрмінаў-англіцызмаў, сінанімія характэрна для тэрмінаў сферы культуры і мастацтва, запазычаных з французскай мовы. Намі вызначана 40 тэрмінаў-галіцызмаў (з выяўленых у тэкстах публікацый 57), якія маюць сінанімы ў беларускай мове, што складае 70% ад агульнай колькасці прааналізаваных намінацый, класіфікаваных намі як запазычанны з французскай мовы (*рэмарка* – *тлумачэнне*, *спектакль* – *пастаноўка*, *шэдэўр* – *лепшы твор*, *эсэ* – *нарыс*). Сярод гэтых тэрмінаў вылучаюцца 4 галіцызмы (10%), якія маюць у беларускай мове сінанімы з частковым супадзеннем значэнняў: *антрэпрыза* (прыватнае відовішчнае прадпрыемства) – *прадпрыемства* (прадпрыемства – гэта задуманая кімсьці справа, распачынанне, якое, у адрозненне ад тэрміна *антрэпрыза*, абазначае любое прадпрыемства наогул, нават не звязанае са сферай культуры або мастацтва); *эстрада* (жанр тэатральнага мастацтва малых формаў, злучаны з паказам на сцэне невялікіх драматычных, музычных, харэаграфічных і інш. твораў) – *прадстаўленне* (можа мець адносіны не толькі да вызначанага тэрміна, але ўжывацца з адценнямі значэння для называння іншых паняццяў сферы культуры і мастацтва); *вітраж* (твор дэкаратыўнага мастацтва, выкананы з каляровага шкла ці іншага матэрыялу) – *упрыгожванне* (прадмет, які нешта ўпрыгожвае; мае шырокае семантычнае поле, але пры звужэнні паняцця і суаднясенні яго з тэрміна-сферай культуры і мастацтва лексема набывае сваю паўназначную значнасць).

Такім чынам, нягледзячы на адно з галоўных паграбаванняў да тэрміна (адсутнасць сінанімаў), многія намінацыі сферы культуры і мастацтва, запазычаныя з англійскай і французскай моў, маюць у беларускай мове сінанімы, пераважна словазлучэнні, якія, на наш погляд, могуць паспяхова замяняць іншамоўныя тэрміны ў тэкстах публікацый газеты “Літаратура і мастацтва”. У сінанімічныя адносіны з уласнамоўнымі адпаведнікамі часцей уступаюць англіцызмы і галіцызмы з тэрмінасістэм літаратуры, музыкі і тэатральнага мастацтва. Толькі 17 англіцызмаў (40% ад агульнай колькасці прааналізаваных

намінацый) і столькі ж галіцызмаў (30%) не маюць сінонімаў у беларускай мове. Гэта пераважна назвы музычных, мастацкіх напрамкаў і новых літаратурных жанраў, да якіх нельга падабраць сваямоўныя адпаведнікі па прычыне іх не вельмі шырокага распаўсюджання ў культуры Беларусі (*бітбоксінг, джаз, стымпанк; авангард, бранлі, мадэрн, нуар*).

Прааналізаваная намі лексіка-семантычная з'ява сінаніміі, якая ў сучаснай беларускамоўнай тэрміналогіі разглядаецца ў многіх выпадках як з'ява непажаданая, не выступае ў тэрміналогіі культуры і мастацтва ў якасці негатыўнай тэндэнцыі, а пашырае, на наш погляд, магчымасці больш дакладнага вызначэння семантычных якасцей тэрмінаў і іх аптымальнага выкарыстання ў беларускай літаратурнай мове.

Літаратура

1. Даниленко, В. П. Русская терминология : опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 247 с.
2. Головин, Б. Н. Введение в языкознание / Б. Н. Головин. – М. : Высш. шк., 1973. – 320 с.
3. Реформатский, А. А. Введение в языковедение / А. А. Реформатский. – 4-е изд., испр. и доп. – М. : Просвещение, 1967. – С. 110–121.
4. Амирова, Т. Г. Заимствование и его роль в развитии и обогащении синонимии : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. / Т. Г. Амирова ; Азерб. гос. ун-т им. С.М. Кирова. – Баку, 1975. – 32 с.
5. Натансон, Н. А. Требования, предъявляемые к научным и техническим терминам / Н. А. Натансон // Научно-техническая информация. – 1966. – № 1. – С. 23–26.